

XVI-XVII. YÜZYILLARDA OSMANLI İDARİ YAPISINDA TAŞRA ÜMERASININ YERİNE DAİR DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. YAŞAR YÜCEL

Osmanlı devletinde taşra ümerasının niteliği ve merkezî hükümetle ilişkilerini anlıyabilmek için, bir şehrin merkezini yaptığı bölgedeki yönetim birimlerinin yapısını iyi bilmek gerekir. Çünkü taşra ümerası daha başka bir deyişle şehrin yüksek yöneticileri, sadece kendi şehirlerinin değil, asıl söz konusu birimlerin yönetimlerinden sorumlu kişilerdi. Osmanlı devletinde baştan beri padişahlar bir bölgeye başlıca iki yönetici göndermişlerdir. Taşra ümerasının başta gelen bu yöneticilerden biri, yürütme kuvvetini teşkil eden bey (Beylerbeyi, sancakbeyi) ötekisi de yargı kuvvetini temsil eden kadı'dır. Bey kadı'nın hükmü olmadan hiç kimseyi cezalandıramadığı gibi, kadı da beyin kuvvetine dayanmadan hükmünü uygulayamamakta idi. Kadı hükümlerinde bağımsızdı. Doğrudan doğruya padişahın emir alırdı ve ona arzda bulunma yetkisine sahipti. Osmanlılar taşra yönetiminde bu kuvvetler ayırımını âdil bir yönetimin temeli saymışlardı¹.

İşte Osmanlılarda taşra yönetiminde hükümdarın otoritesini temsil eden bu yönetici sınıfı, Askeriler diye tanımlanmakta idi. Bunlar taşra yönetiminin her kademesindeki yönetici ve askerler ile ilmiye mensuplarının tümü idiler.

Biz bu araştırmamızda vergi vermeyen ve fiili üretime katkısı olmayan Askeriler sınıfına mensup kişilerin², imparatorluk bünyesinde

¹ Bk. Halil İnalcık, *The Ottoman Empire*. London 1973, s. 104.

² Bk. Ankara Şer'iye Sicili, IX/3050. Burada kayıtlı bir ferman suretinde (Evâil-i Ramazan 1013 tarihli) sözü edilen Askeriler şöyle tanımlanmaktadır: Osmanlı imparatorluğunda "berat-ı humâyûn ile hitâbet ve imânet ve emânet ve kitâbet ve tevliyet ve cibâyet ve nezâret ve meşihyyet ve cüz'ü tesbih-hân ve bunun emsâli mansıb tasarruf edenler askeridir ve berat-ı şerifle doğancı ve derbendçi ve köprücü ve ulakçı ve yağcı ve otakçı ve haymana ve çeltükçü ve ellici ve bakırcı ve kadı ve kadı nâibleri ve şehir kethüdaları ve tekâlif-i örfiyyeden muaf olanlar askeridir". Bunlardan başka "evlâd-ı askerî ve sâdât dahî külliyyen askeridir ve

de sistemlilikten kişiselliğe doğru geçişte daha başka bir deyişle desant-ralizasyonun yüzeye çıkışındaki etkenlikleri üzerinde duracak ve merkezî hükümetin temsilcileri olan bu kişilerin yöresel güçler olarak ortaya çıkması nedenlerini yaşanmış canlı olayları bize ileten şer'iyecilerindeki kayıtların ışığı altında anlatmaya çalışacağız. Hareket noktamız ümera ve ulema sınıfı olarak başlıca iki kola ayrılan Askerîlerden bu sınıfın özellikle taşradakilerin fiili durumlarına değinmek olacaktır.

Biz Osmanlı imparatorluğunun teoride merkezî - mutlak otoriteye dayanan yönetim örgütünün ne ölçüde desantralize öğeler taşıdığını daha önceki "Osmanlı imparatorluğunda desantralizasyona dair genel gözlemler" adlı bir araştırmamızda belirtmiştik³.

Askerî sınıfa dahil olan ve çeşitli görevler alan bir kapıkulu, belirli sürelerle ülkenin çeşitli bölgelerinde görev yapmakta idi. Ancak sistemin kaynağından gelen, aynı görev ve memuriyetlere aday olanların birikimini ve bundan doğacak sakıncaları önlemek için, görevli Askerîler zaman zaman bir mansıba atanmaz ve Askerîlik statüsünde bir değişiklik olmadan yeniden görev alacakları günü beklerlerdi. Bu dönemde "ma'zuliyet zamanında" Askerîlerin çoğu biriktirme olanağına sahip oldukları kişisel servetlerini tam bir özel teşebbüs sahibi gibi ticaret ve benzeri faaliyetlerde kullanmakta idiler. Aşağıda bu konuda örnekler vereceğiz.

Devlete dayanmanın verdiği sosyal güç ve otoritenin yanında bu faaliyetler sonucu çok daha geliştirdikleri ekonomik güçleri, onları sistemin özünde olan merkeze, her halükârda tam anlamı ile "kul" niteliğinden uzaklaştırmakta idi. Nitekim XVII. yüzyıldan itibaren taşrada vazgeçilmez kuvvet olarak karşımıza çıkan ailelerin çoğunun kökeni bu tür kimselere dayanmakta idi. Çünkü bunlar kuvvet ve otorite yanında sosyal mevkilerinin oluşumunu tamamlayan üçüncü kaynak olan servet birikimini yapmış kişilerdir.

Büyük bir kısmı kul aslından oldukları belgelerden anlaşılan örf mensubu taşra idarecilerinin idarî birimlerdeki sosyal mevkileri

mu'tak ve mu'takaları ve müdebber ve müdebberleri ve mükâtib ve mükâtibeleri, askerinin zevacâtı askerîdir". Ayrıca bk. Halil İnalçık, XV. Asır Türkiye iktisadî ve içtimâî tarihi kaynakları. İFM XV/1-4 (1954) s. 53.

³ Bk. Yaşar Yücel, Osmanlı imparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i merkeziyet) dair genel gözlemler. Belleten 152 (1974) s. 657-708.

devletten aldıkları güce dayanmaktadır. Teoride padişahın otoritesini temsil eden taşra ümerası küçüğünden en büyüğüne dek, görevlerine belli sürelerde atanmış, doğrudan padişaha bağlı kullar idi. Örneğin 5 Şubat 1580 tarihinde Kıbrıs Beylerbeyi iken Karaman Beylerbeyine atanan Hasan Paşa enderunda yetişmiş bir kuldu. İlk çakırcıbaşılık görevi almış, sonra beylerbeyi takımına katılarak Kıbrıs, Anadolu, Karaman, Trablusşam, Tamışvar ve Revan valiliklerinde bulunmuştur⁴. Yine 1562-1564 yıllarının Karaman Beylerbeyi Ahmed Paşa'da enderunda terbiye gördükten sonra Büyük Mirahorluğa atanmış ve buradan beylerbeyi olarak görevlendirilmiştir⁵. Yine bir başka sicil kaydına göre Diyarbakır'da kullar ağası olarak gördüğümüz Mesih Bey 28 Eylül 1583 tarihinde Ankara sancak beyliğine getirilmişti⁶.

Bunlar devlet otoritesinin temsilcileri olarak sahip buldukları siyasî nüfuzun yanında, görevleri ve yükümlülükleri karşılığı devlet gelirlerinden, kendilerine önemli meblağlar tahsis edilmiş kimselerdi. Aldıklarının bir kısmını sarfetmeğe mecbur olmalarına rağmen özel servet yapmak olanağını buldukları ve bu yolla ekonomik yönden de toplumun üst katlarında yer alıp giderek diğer nüfuzlu gruplarla yaklaşmış bütünleştikleri anlaşılmaktadır. Örneğin Karaman Beylerbeyi Hasan Paşa'ya 5 Şubat 1580 de devletçe tahsis edilmiş hasların yıllık geliri 1 milyon akçadır⁷. Yine bir başka belgede Kasım 1670 Diyarbakır Beylerbeyi olan Ömer Paşa'nın toplam geliri 14.552.785 akçe olarak görülmektedir. Diyarbakır Beylerbeyi hassı 1.200.066 akçe olduğuna göre beylerbeyinin gelirinin yaklaşık olarak bunun onbir misline ulaştığı ortaya çıkmaktadır⁸.

Bir başka belgede 1555-1556 yıllarında Erzurum Beylerbeyi olan Paşa'nın yıllık geliri 2.189.996 akçe idi. Böylesine fazla geliri olan kişilerin şahsî mal varlığının da fazla olacağı açıktır. Ancak sözü edilen beylerbeyilerin bu durumlarının derecesini bilmiyoruz.

Ama Yemen Beylerbeyi Özdemiroğlu Osman Paşa'nın 29 Aralık 1570 tarihli bir sicil kaydından kişisel mallarının 28 develik bir ker-

⁴ Bk. 1581 tarihli Karaman ruz-nâmçe defteri (Başbakanlık Arşivi nr. 599), s. 131.

⁵ Sicill-i Osmani, I, s. 204.

⁶ Ankara Şer. Sic. I/1092.

⁷ 1581 tarihli Karaman ruz-nâmçe defteri, s. 131.

⁸ Bk. Gelir-gider icmalî (Baş. Arş. MAD. nr. 6786), s. 15.

vanla Halep'ten Konya'ya getirildiğini öğreniyoruz⁹. Bir deveye uzun yolda 200-300 kg. yüklenebildiğine göre Paşa'nın 7-8 tonluk yükü taşınmış olmaktadır. Bunların çoğunun da lüks maddeler olabileceğini tahmin etmek gerçeklere aykırı düşmeyecektir.

Sancak beylerinin durumu hakkında da fikir edinebildiğimiz belgelerimiz vardır. Örneğin Kıbrıs fethi sırasında Magosa muharebesinde şehit olan Kars sancakbeyi Kurd Bey'in terekesinin toplam 274551 akçe olduğu, bunun 85.000 akçesinin nakit bulunduğu Kasım 1571 tarihli bir kayıttan anlaşılmaktadır¹⁰. Livâ-i Humus beyi olub sefer-i hümayunda vefat eden Abdülgani Bey'in durumu bu konuda daha ilgi çekici bir örnektir. Adı geçen sancak beyi ma'zûlen Ankara'da otururken sefere çağırılmış ve çarpışmalarda ölmüştür. Terekesinin vârisleri arasında taksimi münasebetiyle tutulan sicillerden anlaşıldığına göre, babası Hâce Ahmed'dir. Annesi de Hâce Mahmud adlı birinin kızıdır. Osmanlılarda büyük tüccarın hâce ünvanıyla anıldığı göz önünde tutulursa adı geçen beyin bir tüccar ailesinin oğlu olduğu ve beyler sınıfına katılarak sancakbeyliğine kadar yükseldiği anlaşılmaktadır¹¹. Abdülgani Bey'in Ankara'da iken sof ticareti ile uğraştığını İstanbul'daki vekilleri ile geniş bir ticaret şirketi halinde ticarî muamelatta bulunduğunu da biliyoruz. İstanbul'da Hacı Mehmed ve Baki, Ankara'da Hacı Abdülaziz b. Yusuf, Hacı Bekir, İbrahim Bey, Rahmetî adlı şahıslar adı geçen beyin vekilleri idiler. Örneğin Abdülgani Bey'in vekili olan Hacı Abdülaziz b. Yusuf'un çeşitli zamanlarda kendisinden ve diğer vekillerinden altın, kuruş ve akçe olarak aldığı 1.131.100 akçe ile 54 yük sofu İstanbul'a götürdüğü ve sofları sattığını varislerin vekilleri ile yaptığı hesaplaşmadan öğreniyoruz. Büyük para yatırımı yaparak sof ticareti ile uğraşan bu beyin zengin ve sosyal mevkiinin yüksek olduğu şehrin en güzel evinde oturduğu yine şu kayıttan belli olmaktadır. 3 Ocak 1600 günü annesi ve karısının vekili tarafından satışa çıkarılan evinin 60.000 akçeye müderris Seyyid Mehmed Efendi b. Seyyid Mahmud Efendi'ye satılmıştır¹². Bu miktar, o sırada sıradan bir evin 3-5 bin akçe değer taşıdığı düşünülürse, evin büyüklüğü ve değeri hakkında iyi bir fikir vermektedir. Sancakbeylerinin zenginliğini ve çoğu kez

⁹ Bk. Konya Şer. Sic. II, s. 84.

¹⁰ Bk. Konya Şer. Sic. II, s. 196, 200.

¹¹ Ankara Şer. Sic. VI/1349, VII/54.

¹² Bk. Ankara Şer. Sic. VI/54, 1349.

maz'ûliyet ve tekaüdlük devrelerinde ticarete başladıklarını, hiç değilse nakit paralarını büyük tüccarlar aracılığı ile ticarî amaçlarla kullandıklarını gösteren çeşitli kayıtlara sahibiz. Meselâ Ocak 1601 tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre Bolu sancağından emekli Mustafa Bey b. Abdurrahman Lehistan tüccarlarından Yorgi ve velidi Poşko'ya sof almak için 4000 altın (o günkü râyice göre 480.000 akçe) vermiş ve Lehli de karşılığında 12 yük sofu kendisine teslim etmiştir¹³.

Dergâh-ı Âlî Çavuşları :

Sancakbeylerinden sonra taşra şehirlerinde görevli ümera takımının en önemlileri Dergâh-ı âlî çavuşları Kapıkulu sipahileri ve yeniçerilerdir. Şehirlerde bulunan garnizonda veya sancakbeyinin kapısında görevli bulunan, ya da çeşitli Eminlikleri (Beytül-mâl, ihzârîye, yaya ve kaçgun, zarar-ı kassabiye v.b.) emanetler tasarruf eden bu grup mensuplarının itibar gördükleri çoğunun taşra şehirlerinde yerleşerek evlendikleri bazılarının şehir üretimine katılarak bir sanat veya ticaretle uğraştıkları anlaşılmaktadır. Bunlar da kendi aralarında rütbe ve kıdem, görevlerinin verdiği sosyal ve ekonomik güce göre sıralanarak çoğu kez şehrin reâyâ kesimi ile iç içe olmuşlar ve onlarla bütünleşmişlerdir. Bu kapıkullarının çoğunlukla kendi aralarında sıhriyet peyda etmelerinin yanında tüccar tâifesinden kimselerle akrabalık kuranlara, sanat erbâbından kız alıp verenlere de raslanmaktadır.

Dergâh-ı âlî çavuşları içinde büyük servet sahibi olan kimselerin bulunduğu görülmektedir. Şöyle ki, sicil kayıtlarına göre Dergâh-ı âlî çavuşlarından biri Ankaravî Pirli Çavuş'un, vârisleri arasındaki nizâ dolayısıyla Ankaralı Mezîd-zâde Bekir Çelebi'den 455.400 akçe, Ankaralı Aba-oğlu adlı yahudiden 160.000 akçe alacağı olduğunu ve Ankara'nın Tulî mahallesinde büyük bir evi ile Yemen Beylerbeyi Hasan Paşa zimmetinde bir miktar malı bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durum ileri sürdüğümüz görüşün açık bir kanıtıdır¹⁴. Çünkü sadece 615.400 akçelik nakit alacağı bize serveti ve durumu hakkında bir fikir vermektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Dergâh-ı âlî çavuşlarının bizzat ticaretle uğraştıklarını da görüyoruz. Meselâ

¹³ Ankara Şer. Sic. VII/1735, 1941. Ayrıca bk. Tayyib Gökbilgin, Venedik Devlet Arşivinde Türkçe belgeler koleksiyonu ve bizimle ilgili belgeler. T.T.K. Belgeler V-VIII / 9-12 (1971) s. 151.

¹⁴ Ankara Şer. Sic. III/8.

Mustafa Çavuş b. Pınarî adlı biri Ankaralı tüccarlardan Hâce Yusuf b. Abdullah'a 9000 akçe kumaş bahasından 31.000 akçe İstanbullu Hacı İsa'dan havâle olunmuş toplam 40.000 akçe borcu olduğunu, bir Frenk tüccarından da 30.000 akçe alacağı bulunduğunu sicil kayıtlarından anlıyoruz¹⁵.

Yine Mayıs 1600 tarihli bir belgede Himmet Çavuş b. Mahmud'un Ankara'da tüccardan ve Damga mukataası mültezimi yahudi Musa'nın babası Mayir'e 220.000 akçe borç verdiği kayıtlıdır. Bir başka belgeye göre Himmet Çavuş borcu İstanbul'da vermiştir. Hücetini kaybedince Bursa mahkemesinde tekrar sicile kaydetmiştir. Para kendisine Mayir'in oğlu tarafından Ankara'da ödenmiştir¹⁶. Anlaşıyor ki Dergâh-ı âlî çavuşlarından Himmet Çavuş da ticarî bir faaliyet içindedir ve bellibaşlı ticaret merkezlerini dolaşmaktadır.

Yukarıda verdiğimiz örneklerden başka Ahmed Çavuş b. Mustafa adlı Dergâh-ı âlî çavuşunun bir yahudi tüccardan 100.000 akçe alacağı olduğuna, Arslan Çavuş b. Abdullah'ın Ankara'ya ticarete gelen Leh tüccarlarından birine İstanbul'da ödenmek üzere 84.900 akçe borç verişine dair kayıtlar vardır¹⁷. Bu hususa dair tesbit ettiğimiz sayısız belgelerin ışığında Dergâh-ı âlî çavuşlarının taşra şehirlerinde sosyal ve ekonomik yönden önemli bir mevki işgal ettikleri resmî görevlerinin verdiği otorite ile kuvvetin yanında servet birikimi yaptıkları ve paralarını tüccara kredi olarak verdikleri ya da bizzat işlettikleri açıkça ortaya çıkmaktadır. Giderek bu ilişkilerin evlenmelerle pekiştiği devlet gelirlerinden önemli meblağlar alan bu zümre mensuplarının ellerindeki parayı ticarî kapital olarak kullandıkları görülmektedir. Her türlü yükümlüğün dışında olmaları da kendilerine rahatlıkla servet yapma olanağı hazırlanmaktadır. Bu hususta şu örnekte iyi bir kanıttır: Ankara'da ölen Mehmet Ağa b. Haydar Çavuş'un terekesinin para olarak değeri 506.800 akça idi¹⁸.

Kapıkulu Sipahileri ve Yeniçeriler :

Kapıkulu sipahiler ve yeniçerilerin şehirde ve daha geniş olarak sancakta, padişah otoritesini yürürlükte tutmak için garnizonlar halinde bulunmakta idiler. Ayrıca yeniçerilerin başına serdar veya yeniçe-

¹⁵ Ankara Şer. Sic. III/891.

¹⁶ Ankara Şer. Sic. VII/826.

¹⁷ Ankara Şer. Sic. VII/1665, VIII/44.

¹⁸ Ankara Şer. Sic. X/1612.

ri zabiti, sipahilerin başına da kethüda yeri ünvanıyla ilgili ocakların yetkilileri tarafından birer komutan tayin edilirdi. Hemen değinelim ki, bu merkez askerleri de kıdemlerine göre, kendi aralarında bir sıralamaya tâbi olarak en yüksek rütbelileri sosyal ve ekonomik yönden ileride taşra yönetiminde söz sahibi olarak merkezle bağlantıları teoride kalmıştır. Ocağın ihtiyarları olarak anılan bu kişiler mal-mülk sahibi olarak şehir üretimine katılmışlar ticaretle uğraşarak servet sahibi olmuşlardı. Nitekim elimizdeki belgeler bu merkez askerlerinin daha çok orta halli tabaka ile ilişki kurdukları, evlenme yolu ile onlarla bütünleştikleri, şehirlerde yemişçilik, kasaplık ekmeççilik v.b. sanatlara intisap ettiklerini acemi oğlanlarının köylerde gezginci olarak ticaret yaptıklarını açık bir tarzda kanıtlamaktadır. Burada şimdiye kadar yapılagelen bir yanlış anlama ve değerlendirmeye değinmek gerekmektedir. Çünkü birçok araştırmacılar Kanunnâmelere bakarak bugüne kadar yeniçerilerin ve diğer taşrada görev yapan kapıkullarının sıkı bir ocak disiplini altında, evlenmeden, sadece askerlikle uğraştıkları, ancak emeklilik dönemlerinde normal hayata geçebildikleri ve bu durumun XVI. yüzyılın sonlarında bozularak kargaşalığa düştüğü ve yeniçerilerin esnaf arasına katıldığı düşünülüyordu. Ama bugün tesbit ettiğimiz ve yaşanmış canlı olayların yer aldığı şer'îye sicillerindeki kayıtlar taşra ümerasının beylerbeyi ve sancakbeylerinden sonra gelen halkası merkez askerlerinin barışta tıpkı "tımarnlı sipahiler" gibi normal hayatlarını yaşadıklarını göstermektedir. Hatta bu faaliyetler devletçe de olağan görülmekte idi. Örneğin köylerde dolaşarak ticaret yapan ve şehirleşmiş acemi oğlanlarının bu durumlarının bid'at, ocak kurallarına aykırı yeni ortaya çıkmış bir vâkıa olduğuna dair hiçbir izlenim belgelerinde yer almamaktadır. Buna karşın sanat ve ticaretle uğraşan, han işleten yeniçerilerin mahkemede, reâyâdan biri gibi farksız muamele gördüğü anlaşılmaktadır¹⁹.

Şimdi bu düşüncelerimizin doğruluğunu kanıtlayan örnekler verelim: 1588/89 tarihli bir kayıтта Yeniçeri Mehmed Bey Edhem b. Mezîd adlı birinin kızı ile evli iken ayrıldıklarını beyan ettikten sonra, aralarındaki eşya anlaşmazlığının hallini istemektedir²⁰. 9 Nisan 1600 de mahkemeye gelen Ahmed Beşe b. Abdullah Yenişeyh

¹⁹ Ankara Şer. Sic. II/1029, V/1059, 1166.

²⁰ Ankara Şer. Sic. II/449.

köyünden Ali b. Hâmid'i "Hümâ nâm kızını nikâh ile bana virüb onbeşbin akçem almış iken ben sefer-i hümâyûna müteveccih olmak ile mezbûreyi âhara virmek ister" diye şikâyet etmiştir. Davalının inkârı üzerine kızı nikâh ile aldığı tanık göstererek isbat etmiştir²¹. Görülüyor ki, yeniçeri sefere giden bir muharip olduğu halde evlenebilmektedir ve aldığı kız bir köylüdür. Yeniçerilerin sosyal durumuna ışık tutması bakımından şu kayıt ilginçtir. 6 Ocak 1605'te Hacı Bayram soyundan Mehmed Baba b. Halil Baba, Tilkioğlu diye meşhur Ahmed Bey adlı yeniçerinin hizmetkârlarından Himmet b. Emîr'i "Hemşirem Kaledibi hamamında iken mezbûr Himmet ve Ahmed ve diğer Ahmed nam yoldaşları ile avret hamamını basıp müslümanların nâ mahremleri üzerine girmişler" diye şikâyet ettiğinde, Himmet "Ahmed Beşe'nin hatunu hamamda bir avret ile döğüşmüşler, bize haber oldu, vardık ben kapuda durdum" cevabını vermektedir. Görüldüğü üzere, belgemizin kahramanları günlük yaşantıları, sosyal durumları ile tam bir şehirlidir. Belgeden yeniçerinin, hizmetlileri karısı ile ocağın âdeti olmayan bir statüye yeni geçmiş görünmemektedir²².

Yeniçerilerin sanat ve ticaretle uğraştıkları ekonomik yönden de daha çok orta halli bir durum gösterdiklerinin delilleri olabilecek birkaç örnekte şöyledir: 1588/9 tarihli bir kayıta Haban Beşe adlı bir yeniçerinin kasaplık yaptığı, ancak sığırı mahallede boğazlayıp beşer akçeye satmakla ihtisap kurallarına ve narha uymadığı için uyarılmasının istendiğini görüyoruz²³.

Ekim 1592 tarihli bir sicil kaydından da yeniçeri Sinan Bey, Abaoğlu Sefer adlı zimmîyi, kendisinden alacağı olan 20.000 akçeyi ödemediği için hapsedtiği ve ancak tahsilinden sonra serbest bırakılmasına rıza gösterdiğini öğrenmekteyiz²⁴.

Nihayet şu son örnek ki, inceleme yaptığımız dönemde örneğin Ankara'da mevcut bulunan 9 handan ikisinin yeniçerilere ait olması, yeniçerilerin taşradaki ticaret hayatının ne derece içinde bulduklarının en iyi kanıtıdır.

Buraya kadar verdiğimiz izahat ile taşrada oturan ümera takımının en büyüğünden en küçüğüne kadar, devlet otoritesini temsil

²¹ Ankara Şer. Sic. VII/695.

²² Ankara Şer. Sic. IX/1097.

²³ Ankara Şer. Sic. II/1029.

²⁴ Ankara Şer. Sic. III/202, 203, 661.

1092

مدونة الاماميه والاكاسع جامع الحامد والمعارف المختص في
 كتاب الملك الاعظم يار كروه في الاماميه اولانا سحر في عدد توهم
 ربيع هاليون واحدا وثلثي معلوم اوله مفككه في عناقيد معلوم ياروب
 سزاويه و تعين و تعانه في سفان الحمار كل او ياروب من كونه في النزه سجانق
 ايك يوزان ابيك اجم به ماصلا ابله و زقه اولانا من منكر تا المند سجا سبابا
 ايتوب اعلما ايجونا سله سله ماورين كونا ماورين سزاويه
 نفس او ستر بيز روح كونا يوزان كونا كلفظ و فرائض ايجونا اجم كونه سجا
 سوبه ايجونا سله سله اجم سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله
 كاهن و سجا و سجا

1093

في كونه سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله
 مكنون سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله
 سوا سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله

و في كونه سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله
 سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله سله

54

بود که در کوه سیه از میروند آمدن بقوم خلیفه محمد بن خلف و در سفر نامه و در الحام سلیمان
الحام خلیفه خلیفه تقریر ام ایروان میروند الحام سلیمان کوه سیه میروند و در ساکن این
خدیج و بنام او هم سکر افه فتح وار ابدی حالا میروند بدیدم شاه لوم کتور هم میریار
کفیل در بسوند و بدیدم انچه کلماتند ما الحام میرسیم جمله سب ساکنم بر الحام محمد ابن
الحام محمد تقوم اینجای سلیمان کتور که در کنار کتب بدیدم شاه سید بن کتور که نفسی
جلسه ششم اصحاب کفیل ادسون و بدیدم الحام محمد فی شریف ایروان قیود و کتور

طوسی علی بی بی
الملازم مصطفی

محمد ابن خلف
صنعتی
و غیره

1733

بود که این سفر یافته و در هر حد و خط و عین آنکه در نماز تکرار ایلم خود را در کرد و کاتب
خود خطی در آنجای و منصفه کاتبه مناه و غیره عین بودمان ایلم و حکم سفید که این جمله
اینجا در مدینه و اینجای در کوه سیه و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
به بند و با فانه و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
ایرانی شتری و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
مقام صمد کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور

محمد ابن خلف
صنعتی
و غیره

243

1941

بود که در بخار از کوه سیه و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
کتابه سفید که در کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
صند و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
ایلم و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
ایرانی شتری و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور
مقام صمد کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور و کتور

محمد ابن خلف
صنعتی
و غیره

سگاه جمالی
 این محراب
 در کوه مار با دو سنگ زدن اولوب است که اولوب مقبوله اولاندهم اطراف
 مارک صیغره نام صلیب و بی طرفه در خصوصه فی الذکر احوال و غیره الاماثل
 اولین ابن مصعب الدین طلیع و بی طرفه فی حسن مانی نام کشف لیس سراسر ایلم
 اول کماله ثابته اولای قدوه الاماثل و الاقران عجاوبین محلیت عده و
 بی بیورکی صلیب و بی مایه نام قانون قلمند در حق خصوصه آیتیم
 کماله ثابته اولان صیغره ابن ابراهیم و محمد بن حسن بالحق نام کشف لیس
 شبنامه اولان و کالیع ثابته اولان قدوه الاماثل و الاکارم مصیغره و کالیع
 کشفه حلقه بی طرفه تور حرام اولوب بی طرفه اولوب ز و بی اولان
 عد بود صیغره قلمند نام اولان مصیغره کالیع اولوب بی طرفه و بی طرفه
 اولان در قوه مایه مقبوله اولان با بی و بی طرفه کالیع اولان
 کشفه و بی عام اولان صیغره و بی طرفه شندن ز نام کالیع اولان و بی طرفه
 قبضه ایلمی بی طرفه اولان و کالیع صیغره ایلمی و بی طرفه و بی طرفه
 بی نام صیغره و بی طرفه و بی طرفه ایلمی و بی طرفه و بی طرفه
 بی طرفه بی طرفه کالیع اولان بی طرفه ایلمی و بی طرفه اولان کالیع اولان

891
 بود که درگاه عالی جاوید نون قدوة الاقران مصطفی جاویدی ابن بکارا مجلس
 شامه عثمان جلیلی نام متوفی نیک قونیا فی اجدد قبل شامه نوصی او لان قدوة
 المدرسین بحی افندی ابن المرحوم سف افندی محضود نقیبه ملام ابدوب
 بودند انقدم یازون نام افرنجده او تز بنک انجم اولوب متوفی عثمان جلیلی
 کنیل بالمال اولمش ابدی بعد وفاته مرقوم عثمان جلیلی نیک سفار دین و مشق اولمش
 قرق سکر بنک انجه شریکائی وفتی اولنوب لکن متوفی زبورک بنجه کسه لری
 دیون ثابتی سی اولوب مختلفاتی دیون احاطه انحبوب فرمایه محتاج اولمش متوفی
 مشهور ککنیل بالمال ابدوب که تمام مسکری اولمش افندی محضور نوه ثابت اولوب
 بکار قرق سکر بنک انجه دن اون اکی بنک انجه دو شکان مبلغ مزبوری سالف الکر
 بحی افندی بدو نون بیه قضور اولوب قبض الیلم دیدو که قید اولدی

قدوة المدرسین عبد الکریم افندی محمد جلیلی ابن الحاج حبیب ابن
 مصطفی الدین افندی ابن محضور المدرسین ابراهیم حامی التاسیس

826
 بود که درگاه عالی و سلطنته قدوة و جلیلی نون در جاوید نون محضود نقیبه ملام ابدوب
 تقاضی جنود و مقاطع شامه ایضا محضود نقیبه ملام ابدوب نون در ابراهیم و نقیبه ملام ابدوب
 زبورک بابای محضود نقیبه ملام ابدوب ایضا محضود نقیبه ملام ابدوب نون در ابراهیم و نقیبه ملام ابدوب
 ایضا محضود نقیبه ملام ابدوب ایضا محضود نقیبه ملام ابدوب نون در ابراهیم و نقیبه ملام ابدوب
 موجودن حاله اقبیله قبض و ایضا له عهدین ابدی و کلا المیها کونر من ابراهیم و نقیبه ملام ابدوب
 کلور بلوغ قوی بقصود اوله کونر من ابراهیم و نقیبه ملام ابدوب ایضا محضود نقیبه ملام ابدوب
 باقی قلامدی میله قران اولمش ایضا کونر من ابراهیم و نقیبه ملام ابدوب ایضا محضود نقیبه ملام ابدوب
 در قوی و محضود نقیبه ملام ابدوب ایضا محضود نقیبه ملام ابدوب نون در ابراهیم و نقیبه ملام ابدوب

محمد جلیلی ابن حاج حبیب ابن ابراهیم حامی التاسیس

449
 ما سمع
 بعون قوه بكيو ونيك معروف فرج بيك تاغ بكيو خلق عند او چه مي نويد تا كنند
 مخمفه سويلم تو يره يوه اير وب بو نذا اقدم فرج نور كه بايم تاغ ويكي تن فرم
 اير اي الكافي هم اير وب جمله عبا بد ناسه الوا كتتم كرم انري حلالا به روم
 زجاجه و ريخ تو شامه و غير نه يوه الو كتمى طلب اير نكاهه كرم بيم نر بوه
 او هم انكار اير وب فرم بكيو يدره يسم لملك و لكر قد رسا يدم بو خدر
 بر كند رج ادم و فانتوني و ارضاع مصلي و قزوقه فاطمه بن بو و لرو سنان
 اسياب الما و كرمه و الا في بيلا مطره به غير ته له و كر رغ الكليله نر بوه
 او هم و ارضاع مصلي بو سنان قمره كاي فلول و فرم ايموال مشرقه او در
 بين باسمة الما كرمه بو صاع ايله هم اوكندره و فرم دا فرم و 771
 و استاد ريح و طلا اير اعيم و اوكندره و فرم
 و امله صبا
 و امله صبا
 و امله صبا

695
 مور
 مور درگاه و كوي بلدر نه ادره به روم كه خلاصه قبه كس كره علي محمد كنم
 همزه روي ارم و جبهه روي حجاز نام قزوقه اير و به روم او به سلقم اليو ايكه
 بن سوه با نر سوه ايلو ايدر نه افر و به روم استنبه بو بو نر سوه ايلو ايدر نه
 نه افر سوه ادم و نر قوه و بدم امله به خدم و فرم و به اكار ايلو جبهه روي حجاز
 مور كونا لى
 مور كونا لى
 مور كونا لى
 مور كونا لى
 مور كونا لى
 مور كونا لى

عائده فاطمه علیها السلام

بزرگوار اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 بکوی اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 قلعه در نام جلور ایگه نور و روح و اهل و دینک لهن نام اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 سلطان کر نامی و آفریننده کور کور اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 فی کور موقفا ایگه نور و روح و اهل و دینک لهن نام اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 وارد و نور اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا

سوی ساریانا ایگه نور و روح و اهل و دینک لهن نام اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 ایگه نور و روح و اهل و دینک لهن نام اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 ایگه نور و روح و اهل و دینک لهن نام اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 ایگه نور و روح و اهل و دینک لهن نام اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا

202

دور که دور عبا اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 همینه نور درام ایوب دور نکی بی مقدما هینم اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 وینجا و بیروب بیکر ایوب دور نکی بی مقدما هینم اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 ایگه نور و روح و اهل و دینک لهن نام اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 همینه نور درام ایوب دور نکی بی مقدما هینم اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا

203

دور که دور عبا اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 دور که دور عبا اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 دور که دور عبا اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا
 دور که دور عبا اولاد سلیمان و ساره همایا بالبر طلق بابا خصاله کما نکلک اولاد علی عکام موقفا

265
1549

در سرمد و سمرقند و بلخ و خوارزم و غنچه و اوکاز و باجور و اوزون و اوکاز و باجور و اوزون
در خوارزم و سمرقند و بلخ و خوارزم و غنچه و اوکاز و باجور و اوزون و اوکاز و باجور و اوزون
در خوارزم و سمرقند و بلخ و خوارزم و غنچه و اوکاز و باجور و اوزون و اوکاز و باجور و اوزون
در خوارزم و سمرقند و بلخ و خوارزم و غنچه و اوکاز و باجور و اوزون و اوکاز و باجور و اوزون

مغز کبوتر ۱۲
سینه میوه ۱۳
گردن کبوتر ۱۴
در قندیل ۱۵
در کبوتر ۱۶
در کبوتر ۱۷
در کبوتر ۱۸
در کبوتر ۱۹
در کبوتر ۲۰
در کبوتر ۲۱
در کبوتر ۲۲
در کبوتر ۲۳
در کبوتر ۲۴
در کبوتر ۲۵
در کبوتر ۲۶
در کبوتر ۲۷
در کبوتر ۲۸
در کبوتر ۲۹
در کبوتر ۳۰
در کبوتر ۳۱
در کبوتر ۳۲
در کبوتر ۳۳
در کبوتر ۳۴
در کبوتر ۳۵
در کبوتر ۳۶
در کبوتر ۳۷
در کبوتر ۳۸
در کبوتر ۳۹
در کبوتر ۴۰

268

269 3

المعتمد عليه في الحرام ما في اورد في كيم...
درت با...
بر...

فناجوه...
درت با...
بر...

کتاب...
درت با...
بر...

طوبه صفر...
درت با...
بر...

درت باشد...
درت با...
بر...

کتاب کاغذ...
درت با...
بر...

کتابستان...
درت با...
بر...

برسوزنی...
درت با...
بر...

ترجمه...
درت با...
بر...

لغة مصادر...
درت با...
بر...

متن...
درت با...
بر...

شرح...
درت با...
بر...

۱. یکی دستار استانبول معاویہ قلم بر کوسل اوچ و شمشیر التوت ابدی کلمه ... کلمه ...
 ۲. کوه کوروش پاکوچ و پولا کشتی و ایک کلمه قلم اوچ و شمشیر التوت نظر منظر این کتاب ...
 ۳. حد وال تالی جام بفره انام حده کلمه حقه و مشر حیرول تختی التوت ...
 کشتی قفسه سره ارشینی کشتی بصره و با شیار اخره و شمشیر التوت ...
 و روکت کشتی حقیقیه
 اجنام غلام باخنده
 خدمت نام غلام اول و اول اول بنده
 قره یی اوغلو قره واقع قره یی با شیار و واقع
 رشتم باغی اوتم باغی تر اعلمه
 نقل سکه التوت ۳۳۷۷
 غرض حاصل ۵۴۱
 حساب سکه ۳۶۷
 بقیه ۳۷۲۴
 مصطفی اصغر سکه التوت ۲۸۸۲
 مصطفی تالیف سکه التوت ۱۲۸۱

70

لا اله الا الله محمد رسول الله

اوله انكم وصي البراج افضل التقي بكم لانه وقف اوج كذا فتولى اقصاه فخره بانه واقف
 الشويحي به جايه عقابك قبل سزعه مبلغ وزره متولى نصب ابيته اوله اوله اوله
 فتول ربله كره كره خف فضاه يهودي صلاه اوله اوله خف سزعه اقراره وتوزيع ابيته
 مبلغ فزعه التقي بكم لانه وقف اوج كذا فتولى اقصاه فخره بانه واقف
 ابتداء سزعه بوز سكه كره وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا
 فواظفدع ويديك فزير صلاه اقرار ابيته في الواضيه مبلغ فزير التقي بكم لانه
 ويوز سكه كره وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا وكذا
 حرس بكم بوز اوج وقف فزيره لانج الامور ويهدرو اقراره اوله اوله

محمد المصطفى عليه السلام

ettiklerinden dolayı, toplum içinde itibarlı bir yer sahibi bulduklarını, devletten maaş ve has, zeamet olarak aldıklarının fazlalığı ve yükümlülük dışında olmaları dolayısıyla servet sahibi birer desantralizasyon unsuru olarak ortaya çıktıklarını göstermek istedik.

Şimdi de ulema mensuplarının durumunu saptamaya çalışacağız.

Ulema :

Askerî sınıfın bir önemli kolu da ilmiye mensupları idi. Örfün yanı sıra şeriat kurallarına göre devlet yönetildiğinden bu zümre mensuplarının şeriatı temsil etmeleri sebebiyle taşra ümera sınıfından daha anlamlı bir itibar sahibi oldukları görülmektedir. Bunlar görevleri gereği toplumu yönetmek, eğitmek, aydınlatmakla yükümlü idiler. Bu özellikleri onları toplumsal piramidin en üstünde yerleştirmiştir. Padişahın beratı ile tayin edilen bu zümre mensubu kadılar ekonomik yönden merkezden kopuk idiler. Her ne kadar gündelikleri, rütbelerine ve atandıkları kazaların büyüklük ve önem derecesine göre itibarlı bir meblâğ ise de aslında devlet kadılara hazineден böyle bir para ödememekte idi. Çünkü elimizdeki belgeler açıkça göstermektedir ki eğer kadılar devletten maaş alsalardı gördükleri işler karşılığı alınan paraların hazineye gönderilmesi gerekirdi. Nitekim ekonomik yönden bağışlanmış bu yetki desantralizasyonu hızlandıran nedenlerden birinin bünyede saklı olduğuna iyi bir örnektir. Çünkü maddî yönden kadıları güçlü kılacak ve onu ekonomik bağımsızlığa götürebilecek imkânlar âdeta devlet tarafından istenerek verilmiş gibi görünmektedir.

İlmiye mensuplarının sosyal zümreler arasındaki yerlerini diğer gruplarla ilişkilerini, ekonomik durumlarını gösteren pek çok belge vardır. Şimdi bunlardan birini inceleyelim. Ankara'da mevleviyet payesiyle kadı bulunan ve Ağustos 1606 tarihinde ölen Mehmed Efendinin terekesinin varisleri arasında bölünmesi sebebiyle ailesi ve ilişkili bulunduğu kimselerin kimlikleri şöyledir²⁵: Babası Ali Efendi, kardeşi Mustafa Efendi (Şeyhü'l-islâm), kızkardeşi Ayşe Hatun (Vekili Seyyid Mehmed Efendi kadı), Mustafa Efendi'nin kızı Ayşe'nin vasîsi, Abdurrahman Efendi, eski Bursa kadısı İstanbul'da oturmakta. Abdurrahman Efendi'nin vekilleri, Hüseyin Efendi müderris, Zağfirancı-zâde Ahmed Çelebi b. Edhem tüccar, görülüyor ki, Mehmed

²⁵ Ankara Şer. Sic. X/910.

Efendinin babası ilmiyedendir. Kardeşi şeyhü'l-islâmdır. Vekil ve vasî olarak bu aile ile ilgisi olanlar da ilmiye sınıfındandır. Bunlardan biri de tüccardır. Bu örnek bize, ilmiye sınıfı mensuplarının birbirleri ile yakın ilişkide olduklarını göstermektedir. Çoğu kez babası kadı, müderris ya da imam-hatib olan birinin kendisi de aynı mesleğe intisap etmiştir. Zengin ve itibarlı oluşlarından dolayı ümera ve büyük tüccarla ilişki halindedirler. İلميye mensuplarının da sosyal durumlarından başka ekonomik durumlarını belirleyecek sayısız belge tesbit etmiş bulunuyoruz.

Örneğin yukarıda sözünü ettiğimiz Ankara kadısı Mehmed Çelebi Efendi'nin deftere geçmiş terekesi bu konuda güzel bir kanıttır:

1. Mehmed Çelebi'nin sandığı içinde nakit para, altın ve gümüş 446.920 akçe tespit edilmiştir.

2. 7 kölesi, 6 cârîyesi vardır.

3. Uluşeyh ve Bayındır köylerinde üzüm bağları, şehir civarında iki bahçesi, değirmeni, evleri, bulunmaktadır.

4. 601 koyun, 10 öküz, 2 çift manda, 10 büyük-küçük inek, 2 araba, 2 merkep, 86 kovan arı, 6 at, 1 camus ineği, 1 buzağılı inek, 6 kır at sahibidir.

5. 40 Ankara müddü buğday, 5 Ankara müddü burçak, 7 Ankara müddü gök hububat ölümü sırasında anbarda bulunmaktaydı.

6. Kitapları, vardır.

7. 416 kalem zatî ve ev eşyası kaydedilmiştir. Bunlar içinde atlastan, kadifeden müzehheb, münakkaş ferâceler, kaftanlar ve diğer giyim eşyaları yer almaktadır. Ayrıca Kadı Efendi'nin eşyası arasında "bir kutu inci, bir tüfek, İstanbul kâğıdı, âbâdî kâğıt, kalemdân içinde kalemtraş" gibi eşyaları ilgi çekicidir²⁶.

Görülüyor ki, kadı, nakit parası, mal ve mülkü, kişisel ev eşyası ile çok zengin bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yarım milyon akçeye yakın parası, sandığında nakit bulunmuştur. Listesini verdiğimiz diğerleri ile birlikte serveti milyonlarla ifade edilebilecek değerdedir.

Örneğin diğer bir belge Şubat 1583 tarihli ferman suretidir. Bu fermanın öğrendiğimize göre, 10.000 altın vakfetmiş olan Karabacak-zâde Mehmed Çelebi'nin de, Konya kadılarında biri olduğu

²⁶ Ankara Şer. Sic. X/190, 1549.

görülmektedir. Konya'nın eski ve zengin kadılarından olduğu anlaşılan bu kadının vakfettiği 10.000 altın (akçe olarak değeri 600.000 akçe), Konya çevresinin en büyük kredi kaynağı durumundadır²⁷. Aşağıda vereceğimiz birkaç örnek, bu vakfın durumu açıklıkla ortaya koymaya yetecektir. Eylül 1580 tarihli bir zabıtta Ali Bey'in kefilî Hâce Mehmed b. İbrahim'in vakıftan alınan 212.500 akçeyi, 6.650 akçe faizi ile birlikte ödediği yazılıdır. Eylül 1581 tarihli bir sicilde, vakfın mütevellisi Malatya sancakbeyine yarar rehinler karşılığı 80.000 akçe borç verdiğini beyan etmektedir. Bu şekilde ihtiyaç sahiplerine verilen borç paraları vakfa 1580 yılında 86.082 akçeye faiz getirdiği yine belgelerin verdiği bilgiler arasındadır²⁸. Bir diğer örnekte, kadı İbrahim Efendi b. Hasan ölümünden sonra varislerinin başvurması üzerine mahkeme sicillerine geçen kayıtlardan, onun ekonomik durumu hakkında tahmin yapabilecek bilgiler alıyoruz. Mayıs 1599 tarihli sicil kaydından Ankara'da Sabunî mahallesindeki evinin 85.000 akçe değerinde Ankara yakınındaki Sülüklüpınar mevkiinde bulunan bağçesinin 50.000 akçe değerinde olduğu anlaşılmaktadır. Yine İbrahim Efendi'nin Salomon veled Yakob'a % 20 faizle 200.000 akçe borç vermiş olduğunu 60.000 akçe de vakfettiği öğrenilmektedir. Yine Ocak 1593 tarihli bir kayıttan "Mukaddema Kuddüs-i şerif kadısı olup mütekait olan Mehmed Efendi'nin Ankara'da dârü'l-kuran için 150.000 akçe vakfettiğini öğreniyoruz"²⁹. Her halde bu kadar nakit parayı vakfedebilen kadının oldukça zengin bir kişi olduğunu tahmin etmek yanlış olmasa gerektir.

Bir başka örnekte ilginçtir. Mayıs 1593 tarihli bir sicil kaydı da eski Ankara kadısı Ayaşlı Mustafa Çelebi Efendi bir zimmîye 720 gün vade ile 97.365 akçe verdiği karşılığında bu zimmînin evini ve 30 dönümlük bağını rehine koyduğu görülmektedir³⁰.

Bu örneklerden pek çok vermek mümkündür. Ancak umuyoruz ki şimdiye kadar anlattıklarımız bu zümrenin durumunu ve taşra yönetimindeki yerini açıkça ortaya koymaktadır. Sadece her kadının köle ve cariyeye sahip bulunması, bir kulun 5-20 bin akçe arasında alınabildiği dönemde zenginliğin ve tantanalı bir hayat yaşandığının

²⁷ Konya Şer. Sic. V, s. 63; V, s. 100, 102.

²⁸ Konya Şer. Sic. V, s. 61, 62, 108.

²⁹ Ankara Şer. Sic. VI/68, 69, 70, 97.

³⁰ Ankara Şer. Sic. IV/1078.

delili olmaktadır. Bu zümre mensuplarının servetlerinin menşei de yine desantralizasyona yeşil ışık tutan devlete dayanmaktadır. Açıkça görülmektedir ki, kadılar bir resmî devlet memurundan çok mahallî lider, yönetici durumunda bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, bu çalışmamızla, padişahla reâyâ arasında yer alan, özlük işleri, yetki, görev ve ekonomik durumları hakkında bilgi verdiğimiz, taşra ümerasının ne dereceye kadar merkezî mutlak otoritenin temsilcileri olabildiklerini göstermek istedik. Osmanlı devletinde reâyâ denilen üretici tabakası ile merkezî otorite arasında yer alan bu yönetici kadroya tanınan yetki XVII. yüzyıldan itibaren bölgesel güçler lehine gelişen yeni bir durumun yaratılmasına sebep olmuştur. Çünkü yönetim birimlerinin başındakilerin desantralizasyonu güçlendirebilecek yetki ve ekonomik güçleri, verdiğimiz bu izahatla kolayca ortaya çıkmaktadır.